

Santiago de Compostela.
Rosa Mística de Pedra
**Ruta literaria
Valle-Inclán**

Ramón María del Valle-Inclán é un dos autores clave das letras españolas do século XX. Nas súas palabras: "A cidade histórica de Santiago de Compostela renace co esplendor escrito de "Rosa mística de pedra", ou co expresivo naturalista de "Ulumosa", en ocasións así igualmente coa denominación simbólica de "Nana do Prior". Como esculturas real ou de ficción, a capital galega é fonte de que manan lembranzas suaves e a inspiración para textos precisos, tratados estéticos ou pasaxes de comédias bárbaras. É un marco estético, renovado e eterno, no acervo de evocación e emoción de tantos. A urbe das tradición milenarias aporta a poética do seu propio humano e da súa beleza monumental. Compostela, dende a mirada xeral deste galego extraordinario, é un lugar privilexiado na literatura mundial.

Dificultade: baixa
Duración: 1 hora e 20 minutos

Turismo de Santiago de Compostela
Rúa do Vilar, 63. Tel: (+34) 981 55 51 29
info@santiagoturismo.com www.santiagoturismo.com

Estadías compostelás de D. Ramón

- 1878-1880**
- cursa bacharel no Instituto Provincial de Segunda Ensenanza.
- 1885**
- Inicia estudos superiores na *Universidade Literaria*.
- Contacta co *Círculo de la Juventud Católica* e o *Ateneo León XIII*.
- 1888**
- Matricúlase na *Escuela de Artes y Oficios*.
- Practica equitación cos oficiais do *Rexemento de Cabalería*.
- Publica no xornal rexionalista *El País Gallego* e a revista satírica *Cañé con gozós*.
- Simpatiza co movemento rexionalista.
- 1890**
- Consta a súa afección ao xogo así como á esgrima co mestre italiano Attilio Pontanari.
- Coa morte do seu pai abandona a carreira de dereito.
- Fin da etapa xuvenil na cidade.
- 1912-1925**
- Visitas dende Cambados e A Pobra do Caramiñal, por motivacións persoais e para participar en actos de homenaxe e conferencias.
- 1924**
- Sofre intervención médica no sanatorio do doutor Manuel Villar Iglesias.
- 1895**
- Regresa á cidade sendo director da *Academia Española de Bellas Artes* en Roma.
- 7 de marzo. Chega á estación de tren situada no lugar de Cornes - Conxo. Hospédase no Hotel Compostela antes do definitivo ingreso clínico no sanatorio de Villar Iglesias.
- Gravemente enfermo, debilitado, sometido a tratamento, sae a dar paseos pola atamada e rúas da cidade acompañado de amizades, máis frecuentes na primavera.
- 2 de xullo. Visita a exposición do pintor Lino Villafraze no pavillón que foi do *Sociedade del Progreso Artístico e Industrial da Exposición Regional Gallega*, no Paseo da Ferradura.
- 23 de xullo. Participa na homenaxe a Manuel Lusa Álvarez con motivo do seu nomeamento como catedrático de Literatura do Instituto de Elche, no antigo *Hotel España*, da Rúa Nova.
- Realiza excursións por Galicia ata setembro.
- Promóvese unha campaña pública nacional para observar a Valle-Inclán cun pazo. Numerosas personalidades da vida social e artística galega e líderes da II República súmanse á iniciativa. Ideia popularizada por Victoria García Martí.
- A súa imaxe icónica serve de inspiración para creadores plásticos da talla de Santiago Bonome, Juan Luis, Carlos Maside, Alfonso Castelao, e posteriormente a López Garabai, Eugenio Granell, Felipe Criado, etcétera.
- 1936**
- 5 de xaneiro. Falece despois de longa enfermidade.
- 6 de xaneiro. O alcalde da capital galega emite un bando convocando aos veciños para que asistan ao seu enterro. O escritor recibe sepultura no cemiterio de Boisa.

Monumentos destacados

- /1.** Catedral: Fachada do Obradoiro **/2.** Pazo de Xelmírez **/3.** Catedral: Fachada das Praterías **/4.** Catedral: Fachada do Tesouro **/5.** Catedral: Torre do Reloxo ou Berenguela **/6.** Catedral: Porta Santa, Praza da Quintana **/7.** Catedral: Fachada da Inmaculada **/8.** Hostal dos Reis Católicos **/9.** Pazo de San Xerome **/10.** Pazo de Raxoi **/11.** Igrexa de San Fructuoso **/12.** Mosteiro de San Martiño Pinario **/13.** Mosteiro de San Paio de Anteaatares **/14.** Casa da Conga **/15.** Casa da Parra **/16.** Casa do Cabido **/16a.** Museo das Peregrinacións e da Cidade **/17.** Casa do Deán **/18.** Casas na rúa do Vilar **/19.** Pazo de Bendaña **/20.** Igrexa de Santa María Salomé **/21.** Convento e igrexa de Nosa Señora dos Remedios ou Orfas **/22.** Convento de Nosa Señora da Mercé **/23.** Igrexa da Compañía ou da Universidade **/24.** Facultade de Xeografía e Historia **/25.** Igrexa de San Fiz de Solovio **/26.** Praza de Abastos **/27.** Convento de Santo Agostiño **/28.** Igrexa de Santa María do Camiño **/29.** Convento e igrexa de San Domingos de Bonaval **/29a.** Centro Galego de Arte Contemporánea **/30.** Casas na rúa de San Pedro **/31.** Igrexa das Ánimas **/32.** Igrexa de San Bieito do Campo **/33.** Igrexa do Mosteiro de San Martiño Pinario **/34.** Igrexa de San Miguel dos Agros **/35.** Casa Gótica **/36.** Capela do antigo Hospital de San Roque **/37.** Convento de Santa Clara **/38.** Igrexa do Convento do Carmen **/39.** Igrexa do Convento de San Francisco **/40.** Colexio de Fonseca **/41.** Colexio de San Clemente **/42.** Igrexa de Santa Susana **/43.** Convento de Santa María de Belvís **/44.** Colexiata Santa María a Real do Sar

Calles y plazas

- /1.** Rúa de Acibecheira **/2.** Parque dos Agros de Ramírez **/3.** Paseo da Alameda **/4.** Rúa de Alfredo Brañas **/5.** Praza da Algalia de Abaixo **/6.** Rúa de Algalia de Abaixo **/7.** Rúa de Algalia de Arriba **/8.** Rúa de Altamira **/9.** Rúa de Aller Ulloa **/10.** Rúa das Ameas **/11.** Avenida de Antonio Raimundo Ibáñez **/12.** Rúa de Arzúa **/13.** Rúa da Atalaya **/14.** Parque de Belvís **/15.** Rúa de Belvís **/16.** Rúa do Bispo Teodomiro **/17.** Rúa de Bonaval **/18.** Paseo de Bóveda **/19.** Avenida das Burgas **/20.** Rúa da Caldeirería **/20a.** Campo do Camiño **/21.** Rúa do Campiño de San Francisco **/22.** Rúa do Campo da Estrela **/23.** Rúa do Campo das Hortas **/24.** Rúa do Campo de Santo Antonio **/25.** Rúa do Campo do Forno **/26.** Rúa da Caramoñía **/27.** Rúa da Carballera de Santa Susana **/28.** Rúa do Cardeal Payá **/29.** Rúa do Carme de Abaixo **/30.** Rúa da Carreira do Conde **/31.** Rúa das Carretas **/32.** Rúa das Casas Reais **/33.** Rúa dos Castiñeiros **/34.** Rúa do Castro **/35.** Rúa do Castrón Douro **/36.** Praza de Cervantes **/37.** Avenida das Ciencias **/38.** Avenida de Coimbra **/39.** Avenida de Compostela **/40.** Rúa de Concepción Arenal **/41.** Rúa da Conga **/42.** Avenida da Coruña **/43.** Rúa da Costiña do Monte **/44.** Costa do Cristo **/45.** Rúa do Cruceiro do Galo **/46.** Rúa do Doutor Teixeiro **/47.** Rúa de Entesta **/48.** Rúa de Ensinanza **/49.** Rúa de Entregaleras **/50.** Rúa de Entremuros **/51.** Rúa de Entrepeixos **/52.** Rúa de Entrerriños **/53.** Rúa do Escultor Asorey **/54.** Travesa do Escultor Asorey **/55.** Rúa da Estila **/56.** Ruela da Estila **/57.** Rúa dos Feáns **/58.** Praza de Feixó **/59.** Paseo da Ferradura **/60.** Ruelo das Figueiriñas **/61.** Avenida de Figueiroa **/62.** Praza de Fonseca **/63.** Travesa de Fonseca **/64.** Rúa da Fonte de Santo Antonio **/65.** Corredoira das Fraguas **/66.** Rúa do Franco **/67.** Rúa de Frey Rosendo Salvado **/68.** Praza de Fuenterrabía **/69.** Rúa das Galeras **/70.** Praza de Galicia **/71.** Rúa de García Blanco **/72.** Ruela do Gato **/73.** Tránsito dos Gramáticos **/74.** Rúa do Hórreo **/75.** Rúa das Hortas **/76.** Rúa do Hospitaliño **/77.** Praza da Inmaculada **/78.** Praza do Irmán Gómez **/79.** Rúa dos Lagartos **/80.** Paseo das Letras Galegas **/81.** Rúa dos Loureiros **/82.** Praza do Matadoiro **/83.** Praza de Mazarelos **/83a.** Porta de Mazarelos **/84.** Rúa do Medio **/85.** Tránsito da Mercé **/86.** Rúa da Moeda Vella **/87.** Rúa de Montero Ríos **/88.** Rúa Nova de Abaixo **/89.** Costa Nova de Arriba **/90.** Rúa Nova **/91.** Rúa das Oblatas **/92.** Praza do Obradoiro **/93.** Rúa da Oliveira **/94.** Rúa das Orfas **/95.** Rúa do Patio de Madres **/96.** Praza das Penas **/97.** Praza da Pescadería Vella **/98.** Rúa do Pexigo de Abaixo **/99.** Rúa do Pexigo de Arriba **/100.** Ruela do Píson **/101.** Rúa dos Pitelos **/102.** Rúa do Pombal **/103.** Rúa da Porta da Pena **/104.** Rúa da Porta Faxeira **/105.** Rúa da Poza de Bar **/106.** Praza das Praterías **/107.** Rúa do Preguntoiro **/108.** Rúa do Presidente Salvador Allende **/109.** Rúa de Puente La Reina **/110.** Praza da Quintana **/111.** Avenida de Quiroga Palacios **/112.** Rúa da Raíña **/113.** Rúa de Ramón del Valle Inclán **/114.** Rúa da Rapa da Folla **/115.** Avenida de Raxoi **/116.** Rúa da República de El Salvador **/117.** Rúa das Rodas **/118.** Avenida de Rodrigo de Padrón **/119.** Avenida de Rosalía de Castro **/120.** Rúa do Rosario **/121.** Praza Roxa **/122.** Vía Sacra **/123.** Praza de Salvador Parga **/124.** Cantón de San Bieito **/125.** Rúa de San Clemente **/126.** Costa de San Domingos **/127.** Parque de San Domingos de Bonaval **/128.** Praza de San Fiz de Solovio **/129.** Costa de San Francisco **/130.** Rúa de San Francisco **/131.** Rúa de San Lourenzo **/132.** Praza de San Martiño **/133.** Praza de San Miguel dos Agros **/134.** Rúa de San Paio de Anteaatares **/135.** Rúa de San Pedro de Mazzazo **/136.** Praza de San Pedro **/137.** Rúa de San Pedro **/138.** Praza de San Roque **/139.** Rúa de San Roque **/140.** Rúa de Santa Clara **/141.** Rúa de Santa Cristina **/142.** Rúa de Santiago del Estero **/143.** Praza de Santo Agostiño **/144.** Rúa de Santo Domingo de la Calzada **/145.** Rúa da Senra **/146.** Ruela da Tafona **/147.** Rúa de Teo **/148.** Praza do Toural **/149.** Rúa de Tras Salomé **/150.** Rúa de Tras Santa Clara **/151.** Rúa Travesa **/152.** Rúa da Trindade **/153.** Parque da Trisca **/154.** Rúa da Trisca **/155.** Rúa da Troia **/156.** Rúa das Trompas **/157.** Praza da Universidade **/158.** Travesa da Universidade **/159.** Costa Vella **/160.** Rúa do Vilar **/161.** Rúa da Virxe da Cerca **/162.** Rúa dos Xasmins **/163.** Rúa de Xelmírez **/164.** Rúa do Xeneral Parodiñas **/165.** Avenida de Xoán Carlos I **/166.** Avenida de Xoán XXIII

© Colomina por Iñaki Etxebarria - ABBB Galizia - www.abb3galizia.com. Deseño - Iñaki Etxebarria. Maquetación - Etxebarria. Imaxe: Iñaki Etxebarria. Imaxe: Iñaki Etxebarria. Imaxe: Iñaki Etxebarria.

Santiago de Compostela: Rosa mística de pedra

Ruta literaria de D. Ramón del Valle-Inclán

1. - ALAMEDA. MONUMENTO A RAMÓN DEL VALLE-INCLÁN

«De todas as rancias cidades españolas, a que parece inmobilizada nun soño de granito, inmutable e eterno, é Santiago de Compostela. A cidade das cunchas depura o seu aroma piadoso coma as rosas que nas estancias fechadas exhalan ao se murchar a súa máis delicada fragancia. Rosa mística de pedra, flor románica e basta, coma no tempo das peregrinacións conserva unha graza inxenua de vello latín rimado».

(LA LÁMPARA MARAVILLOSA, El quietismo estético, II)

2. - COLEXIO DE SAN CLEMENTE DE PASANTES

[Don Francisco del Valle-Inclán] «¡Oh, era como todos os da miña raza, un xigante [...]; foi alumno do Colexio de San Clemente desta cidade, colexio que exercía grande influencia nos destinos de Galicia, como que intervin na elección de cardeais [...]. A residencia no colexio é notable, aquilo tiña un alto senso pedagóxico, estas mansións coidaron sempre moito disto».

(El Pueblo Gallego, 26 e 27 de marzo, 1924)

3. - RÚAS DE COMPOSTELA

«Viana do Prior: Foi vila de señorío, como o declaran a súas pedras insignes: Está chea de prestixio a ruda sonoridade dos seus adros e prazas: Ten a súa crónica en pedras sonoras, candoroso romance de rapinas feudais e bandeiras de gremios rebeldes, fronte a condes e mitrados. Vellas casonas, vellas liñaxes, pergameos vellos, escudos en arcos, pregoan as góticas fábulas da Armería Galaica».

(Comedias bárbaras I, CARA DE PLATA, II, i)

4. - IGREXA DE SALOMÉ

«Día por día, a oración de mil anos renace no tanguer das súas cen campás, na sombra dos seus pórticos con santos é mendigos, no silencio sonoro dos seus adros con flores franciscanas entre a xuntura das lousas, no verdor cristalino dos seus campos de romarías, con aqueles carballos de escavado tronco que recordan as vivendas dos eremitáns».

(LA LÁMPARA MARAVILLOSA, El quietismo estético, II)

5. - TEATRO PRINCIPAL

«Os estudantes promoveron o desexo de ouvir nunha conferencia e proxectaron con tal motivo unha homenaxe que se debía celebrar na mesma Universidade. Unha comisión de mozos escolares foi con tal motivo á Pobra para convidalo [...]. Dixolles el, que agradecía a atención e que dende logo correspondería a ela vindo a Santiago [...], pero nada de ornato oficial que el rexeitaba, é dicir, que falaría non na Universidade senón nun Teatro».

(Victoriano García Martí, Memorias, 1919)

6. - PRAZA DAS PRATERÍAS

«Unha tarde, a miña irmá Antonia tomoume da man para me levar á Catedral [...]. Recordo os seus ollos e a lapa luminosa e trácica con que miraban a un estudante [...]. A miña nai odiábao, e por non velo, tiña fechadas as fiestras da nosa casa, que daban ao Adro das Praterías. Aquela tarde lembro que paseaba, como todas as tardes, embozado na súa capa azul. Alcanzounos na porta da Catedral, e sacando por debaixo do embozo a súa man de esqueleto, tomou auga bendita e ofreceulla á miña irmá, que tremía».

(JARDÍN UMBRÍO, Mi hermana Antonia, II)

7. - O CABALEIRO PIMENTEL DE PORTUGAL

«O Tempo era un vasto mar que me tragaba, e do seu seo angustioso e tenebroso a miña alma saía cuberta de recordos como se os vivise mil anos. Eu comparábame con aquel cabaleiro dunha vella lenda santiagouesa, que, ao naufragar, saíu dos abismos do mar co saio cuberto de cunchas».

(LA LÁMPARA MARAVILLOSA, El anillo de Giges, IV)

8. - A MULLER ADÚLTERA

«A escultura do pórtico compostelán ten no seu símbolo a terrible exemplaridade dun castigo dantesco e a pavorosa resonancia salmística de misereres e de profundis. No colo da adúltera, a lozanía do cortexo que recibía os seus bicos fíxose podremía e vaidade de vaidades. A boca acendida de luxurias que apaixonaba baixo o seu selo o secreto deleite do pecado é boca arrependida e penitente, condenada pola eternidade dos séculos a cambiar fúnebres bicos coa Morte».

(CODEX CALIXTINUS)

9. - SEPULCRO DO APÓSTOLO

«¡Santiago de Galicia foi un dos santuarios do mundo, e as ánimas aínda gardan alí ollos atentos para o milagre!...».

(JARDÍN UMBRÍO, Mi hermana Antonia, I)

10. - CAPELA DA CORTICELA

«Cando eu era neno, aquela Capela tiña para min unha sensación de paz campesiña. Dábame un goce de sombra coma a copa dun vello castiñeiro, coma as parras diante dalgunhas portas, coma unha cova de ermitán no monte [...]. Ou, Capela da Corticela, cando esta alma miña, tan vella e tan cansada, volverá a se mergullar na túa sombra balsámica!».

(JARDÍN UMBRÍO, Mi hermana Antonia, III)

11. - NAVES DA CATEDRAL

«Polas tardes sempre había corro de vellas rezando as Cruces. As voces, fundidas nun murmurio de fervor, abríanse baixo as bóvedas e parecían iluminar as rosas da vidreira coma o sol poñente [...]. Máximo Bretal, que estaba todas as tardes no Adro, ao achegarnos desaparecía, e logo, ao cruzar as naves da Catedral, viámolo xurdir na sombra dos arcos. Entrábase na Capela, e el axeonillábase nas gradas da porta bicando as lousas onde acababa de pisar a miña irmá Antonia».

(JARDÍN UMBRÍO, Mi hermana Antonia, III e VIII)

12. - PÓRTICO DA GLORIA

«Vós, composteláns, que tedes esa reliquia do Pórtico da Gloria [...]. Vós que tedes a tradición da pedra, que é o máis nobre das materias da arte, porque endexamais o pórtico ten sido banal, mentres teñades o granito conservaredes a tradición [...]. Vede o que tedes que facer con esa reliquia que posúides e non a profanedes, composteláns».

(Diario de Galicia, "En honor de Julio Antonio", 22.III.1919)

13. - OBRADOIRO

«En España afundíronse moitas cousas; pero salváronse sempre, de todas as hecatombes, as artes e as letras [...]. Pero aquí non se fala de Fernando de Casas, autor da fachada do Obradoiro da basílica compostelá, esa maravillosa peza de arte, reputada universalmente como a máis fermosa do estilo churrigueresco, nin se fala do autor da admirable fachada das Praterías, completamente ignorado, nin do construtor do severo muro de San Paio ou da fachada, tan bela, do convento do Carme e dos outros monumentos de Santiago, verdadeiramente de excepcional mérito».

(El Pueblo Gallego, "Palabras de Don Ramón del Valle-Inclán III", 5.VII.1935)

14. - SAN MARTIÑO PINARIO - SEMINARIO MAIOR

«Imos ao cemiterio da Venerable Orde Terceira. Trátase de conseguirmos un esqueleto para vendelo ao Seminario. Xa o teño falado e están desexándoo, porque non vale ren o que hoxe temos na aula de Historia Natural [...]. Bo esqueleto é o que eu vendín cando estudaba no Seminario de Santiago! O que tiñamos alí tamén era unha visión».

(Comedias bárbaras II, ÁGUILA DE BLASÓN, IV, VI)

22.- SEPULTURA EN BOISACA (FORA DO CENTRO HISTÓRICO)

«Toda Galiza está no seu corpo».

«Eu sei que Don Ramón finou. Vin o seu cadáver. Leveino a soterrar. Leveino a ombros, nunha tarde chuviosa de inverno. Endexamais o ceo de Compostela chorou tanto! E vino descender ás entrañas da nosa nai [...]. Desapareceu e soterrámolo nun cemiterio novo e baleiro, que agora está cheo de defuntos».

(CASTELAO: Valle-Inclán y Galicia, 1939)

15. - OS ECOS DA BERENGUELA

«Nesta cidade petrificada foxe a idea do Tempo. Non parece antiga, senón eterna. Ten a soidade, a tristura e a forza dunha montaña [...]. Compostela, inmobilizada no éxtase dos peregrinos, xunta todas as súas pedras nunha soa evocación, e a cadea dos séculos tivo sempre nos seus ecos a mesma resonancia. Alí as horas son unha mesma hora eternamente repetida baixo o ceo chuvioso».

(LA LÁMPARA MARAVILLOSA, El quietismo estético, II)

16. - A QUINTANA

«Sonora de feudo e espóra unha tropa de seis xinetes, galáns chalaneados, entra pola Quintana e á porta do mesón descabalgan. Son CARA DE PRATA, e os seus irmáns, DON PEDRO, DON ROSENDO, DON MAURO, DON GONZALO e DON FARRUQUÍN, o menor dos seis, que loce tricorne e beca, perdurables divisas dos colexiais no seminario de Viana do Prior».

(Comedias bárbaras I, CARA DE PLATA, II, III)

17. - CONVENTO DE SAN PAIO DE ANTEALTARES

«— Se viñeran a prenderme, ti que farías? Atreveríaste a ocultarme na túa alcoba? Unha abadesa de San Paio salvou así a vida do teu avó!... Rosarito non contestou. Ela, tan inocente, sentía o lume do rubor en toda a súa carne. O vello libertino mirábase intensamente, tal buscábase só turbala máis».

(JARDÍN UMBRÍO, Rosarito)

18. - CASA GRANDE DO CONDE DE XIMONDE

«... cando a procesión pase polo Preguntoiro, na mañá de sol, fíxate na casa número 23. Descubrirá o "velarium" e sobre o Corpus Christi verá un brazo espido de muller que arrojará camelias brancas. Non mires para o arcebispo que estará ruborizado. Abaixo verá un altar con Gobelinos e un pequeno salmodista triste... Os escudos da casa, o traxe da dama, a admiración do pobo, as colgaduras de veludo e sedas falan dos seus antepasados...».

(Epistolario, 1934)

19. - CONVENTO DA ENSIINANZA

«Eu sentín pasar coma unha brisa de abril sobre o xardín dos recordos. Aquelas dúas nenas, as fillas de Concha, noutro tempo queríanme moito, e tamén eu as quería. Levantei os ollos para mirar a súa nai. Non lembro un sorriso tan triste nos beizos de Concha:

— As cativas están co seu pai?

— Non. Teñoas educándose no Convento da Ensinanza».

(SONATA DE OTOÑO, XIII)

20. - CONVENTO DE BELVÍS, PANORÁMICA DENDE A PRAZA DE SAN FIZ

«A DAMA. — Vostede tomará chocolate, señor Abade. Xa o sabes, Malvina.
DONA MALVINA. — Prefire bolos de Viana ou biscoitos das monxas de Belvis?

O ABADE. — Hai que pensalo, dona Malvina: É un caso de conciencia!

A DAMA. — As dúas cousas.

DONA MALVINA. — E o cabelo de anxo ou o doce de guindas?

O ABADE. — Tamén lle farei honor aos dous».

(EL MARQUÉS DE BRADOMÍN, I)

21. - CAFÉ DERBY

«En torno a súa mesa de café, do Derby, o día da Ascensión ou do Corpus, uns parentes campesións. De ordinario, o faladoiro selecto que saborea os mellores ditos e as substanciosas disertacións de don Ramón: o doutor Devesa, o doutor García-Sabell, Sánchez Harguindey, Cuadrado, Martínez López, Maside. Despois do café, un paseo por unha rúa, pola Ferradura; e, logo, o descanso no Sanatorio do doutor Villar Iglesias».

(El Pueblo Gallego, "Palabras de Don Ramón del Valle-Inclán, I", 30.VI.1935)

